

Povezanost visokokonfliktnog razvoda braka roditelja i dječje dobrobiti

Modrić, Anđela

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:455353>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Andela Modrić

**POVEZANOST VISOKOKONFLIKTNOG RAZVODA
BRAKA RODITELJA I DJEČJE DOBROBITI**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Andela Modrić

**POVEZANOST VISOKOKONFLIKTNOG RAZVODA
BRAKA RODITELJA I DJEČJE DOBROBITI**

ZAVRŠNI RAD

prof. dr. sc. Ninoslava Pećnik

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. UVOD	5
2. ODREĐENJE POJMA VISOKOKONFLIKTNOG RAZVODA BRAKA	7
2.1. Razjašnjenje razina i intenziteta konflikta	7
2.2. Obilježja visokokonfliktnih partnera	8
2.2.1. Sveprisutne negativne razmjene	8
2.2.2. Neprijateljsko i negativno emocionalno okruženje	9
2.3. Definiranje visokokonfliktnog razvoda	9
2.4. Zašto se partneri ponašaju konfliktno tijekom razvoda braka?	11
2.5. Vrste roditeljstva nakon razvoda	12
3. RODITELJSKA POSTUPANJA PREMA DJECI U VISOKOKONFLIKTNOM RAZVODU BRAKA	13
3.1. Roditeljsko otuđenje	13
3.2. Smatra li se otuđenje emocionalnim zlostavljanjem?	14
3.3. Roditeljska manipulativna ponašanja tijekom visokokonfliktnog razvoda	14
4. DJEČJA DOBROBIT	15
4.1. Objektivna dobrobit djeteta	15
4.2. Subjektivna dobrobit djeteta	16
4.3. Zaštita najboljeg interesa djeteta	17
5. ZAŠTO SE DJECA RAZLIČITO PRILAGOĐAVAJU NA RAZVOD?	19
5.1. Zaštitni faktori za prilagodbu djece nakon razvoda	20
5.2. Uloga dobi djeteta u prilagodbi na razvod	21
6. POVEZANOST DJEČJE DOBROBITI I VISOKOKONFLIKTNOG RAZVODA BRAKA	22
7. ULOGA SOCIJALNOG RADNIKA U VISOKOKONFLIKTNOM RAZVODU	25
7.1. Rad s osobama u visokokonfliktnom razvodu	25
7.1.1. Rad s roditeljima	26
7.1.2. Rad s djecom	27
8. ZAKLJUČAK	29
9. LITERATURA	31

Povezanost visokokonfliktnog razvoda braka roditelja i dječje dobrobiti

Sažetak

Od postojeće 3 vrste razvoda braka, visokokonfliktni razvod ima najrazornije posljedice po dijete. Razvod braka je kao samostalan čin iznimno stresan za sve sudionike istog, a kada se tome nadoda prefiks visoke konfliktnosti, tada dijete dolazi u stanje potpune dezorganiziranosti i nerazumijevanja postojećeg stanja. Dječja dobrobit kompleksan je i multidimenzionalan koncept, čije definiranje ovisi o kontekstu i području na kojem se dijete nalazi, a neke od ključno definiranih segmenata jesu fizička, psihološka, kognitivna, socijalna i ekonomska dobrobit. Učinci visokokonfliktnog razvoda braka roditelja neizbježni su u svim područjima funkcioniranja djeteta, a u kolikoj će mjeri koje dijete biti zahvaćeno posljedicama ovisi o međudjelovanju velikog broja individualnih i okolinskih faktora.

Ključne riječi: visokokonfliktni razvod, dječja dobrobit, povezanost razvoda i dobrobiti djeteta

Correlation between high conflict divorce and child well-being

Abstract

Of the 3 types of divorce, high conflict divorce has the most devastating consequences on children. Divorce as an isolated act is represented as exceptional stress for all participants. When we put the prefix „high conflict“ to the divorce, the child becomes completely disoriented and has difficulties understanding the current situation. Child well-being is complex and multidimensional concept, the definition of which depends on the context and area in which the child is located. Some key segments are physical, psychological, cognitive, social and economic well-being. The effects of high conflict parental divorce are inevitable in all areas of a child 's functioning and the intensity at which the child will be affected by consequences depends on the interaction of many individual and environmental factors.

Key words: high conflict divorce, child well-being, correlation between divorce and child well-being

Izjava o izvornosti

Ja, Anđela Modrić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Anđela Modrić

Datum: 30.8.2023.

1. Uvod

Često imamo priliku u današnjem svijetu vidjeti i čuti za slogan koji glasi kako je „bolji dobar razvod nego loš brak“ u čemu nesumnjivo ima istine, jer kada bi roditelji uvidjeli kako i na koje načine problematični razvodi mogu ostaviti tragove na djetetu, postoji vjerojatnost kako bi se ranije i opreznije suočili s raskidanjem bračne zajednice. Boyan i Termini, (2013.) ističu kako odnosi među članovima obitelji samim činom razvoda braka/ razilaženja roditelja ne dovode do prestanka postojanja obiteljskih veza niti da razvod braka udaljava članove obitelji jedne od drugih. Autori ukazuju na činjenicu kako rastavom roditelja dolazi do reorganiziranja članova kućanstva iz dotadašnjeg jedinstvenog kućanstva u minimalno dva. Upravo ono što ima značajan utjecaj na prilagodbu djeteta na razvod roditelja je njihov odnos u tom procesu te odlikuje li njihov odnos u procesu razvoda konflikt (Boyan i Termini, 2013.). Kada govorimo o razvodu braka, on se tretira kao stresan i traumatičan događaj koji pogađa supružnike ali i ostale članove obitelji. Pokretanje postupka razvoda braka zahtijeva prilagodbu bračnih drugova te potiče potpunu reorganizaciju vlastitog života u svim područjima (Herman, 1974., Amato, 2000.; svi prema Cabilar i Yilmaz, 2022.).

Kako bi područje visoko konfliktnih razvoda bilo jasnije i potpunije obuhvaćeno u tumačenju, autori govore o nekoliko vrsta razvoda, s obzirom na to uolikoj je mjeri razvod obilježen konfliktom tj. kakva je učinkovitost interakcija među roditeljima (Gottman, 2014., Oldham, 2017., Mikolai i Kulu, 2018.; svi prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.) stoga su formirane 3 skupine (Johnston i Campbell, 1999., Marshack, 2009.; svi prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Prva kategorija odnosi se na prijateljski razvod u kojem bivši supružnici održavaju topao odnos te su njihove interakcije obilježene vještinama fleksibilnosti i suradljivosti (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). U sljedećoj kategoriji razvod je opisan kao sklapanje posla, Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.) ovu su kategoriju opisale kao odnos u kojem manjka topline i emocija na prijateljskoj razini ali je zastupljena međusobna pristojnost i poštenost. Posljednja je kategorija definirana kao visokokonfliktni razvod a obilježavaju ga neprijateljstvo, kontinuirani konflikti, uzajamna osuđivanja te nesposobnost prihvatanja odgovornosti (Lange i sur., 2021.). Autori navode kako otprilike 10 % od ukupnog broja razvoda otpada na visoko konfliktni razvod te da taj udio ima neki oblik trajnosti i kontinuiteta kad se uzimaju u obzir sve vrste razvoda brakova (Kelly, 2000., Sandler i sur., 2008., Saini, 2012.; svi prema Barnwell i Stone, 2016.). Sun i Li (2001.) zaključuju kako sve veći broj

istraživanja potvrđuje kako je okončanje bračne zajednice, sustavan i proces koji traje, a istovremeno može naštetiti djeci i prije i nakon samog postupka razvoda/razilaženja roditelja.

2. Određenje pojma visokokonfliktnog razvoda braka

Sukobi su neizbježna komponentna međuljudskih odnosa, a naročito kada se radi o partnerskim odnosima (Gottman i Silver, 1999., prema Anderson i sur., 2011.). Anderson i suradnici (2011.) ističu kako je sukob poželjan i produktivan jer se na takav način jača partnerski odnos ali i osnažuje intimnost. Naravno, stručni i znanstveni radovi su identificirali i onu stranu konflikata koja se spominje u negativnom kontekstu.

2.1. Razjašnjenje razina i intenziteta konflikta

Brojni autori bave se klasifikacijom razina i vrsta konflikata, te ih potkrepljuju teorijskim objašnjenjima, a ovdje ćemo se osvrnuti na klasifikaciju koju nude Weeks i Treat (Weeks i Treat, 2001., prema Anderson i sur., 2011.). Autori govore o 3 razine sukoba među partnerima. To su niska, srednja i visoka razina sukoba. Nisku razinu obilježava usmjerenost partnera na problem i na teškoće koje rješavaju zajedničkim snagama i pregovaranja o rješenjima (Weeks i Treat, 2001., prema Anderson i sur., 2011.). Srednju razinu sukoba obilježavaju postupci koje partneri donose iz obiteljski naslijeđenih obrazaca te ovu razinu odlikuje viši nivo okrivljavanja i razdražljivosti (Weeks i Treat, 2001., prema Anderson i sur., 2011.). Visoku razinu sukoba obilježava najviši nivo kritiziranja, ocrnjivanja i emocionalne reaktivnosti te nemogućnosti preuzimanja odgovornosti za svoja postupanja tijekom sukoba (Weeks i Treat, 2001., prema Anderson i sur., 2011.).

Anderson i suradnici (2011.) navode kako je vrlo važna distinkcija nasilja u partnerskim odnosima te nasilja koje je sastavni dio u nasilničkim vezama. Brojne karakteristike koje se vezuju uz visoki konflikt, kao što su srdžba, zavist, niska fleksibilnost u odnosu, manjak sposobnosti za rješavanje sukoba, navedeni su kao korelati za relacijsko nasilje (O'Leary i sur., 2007., prema Anderson i sur., 2011.). Dakle, autori utvrđuju kako strategije kontroliranja, dominacije, manipuliranja, izazivanja straha koje su upućene prema partneru, jesu definicija teškog nasilja i zlostavljanja, te su takve radnje i postupci učestali i kompleksni (Anderson i sur., 2011.). Slijedom iznesenog, nasilje dolazi iz jednog pravca i nije obostrano te su vidljive uloge zlostavljača i žrtve (Anderson i sur., 2011.). Određujući nasilje koje se događa među visoko konfliktnim partnerima primjerenije je klasificirati ga kao situacijsko nasilje u paru (Johnson, 1995., prema Anderson i sur., 2011.). Obilježava ih nedostatak kontrole, dominacije, manipulacije (što su obilježja nasilnika), nasilje se događa obostrano, događa se rjeđe i smatra se da su fizički sukobi rezultat uzajamnog kulminiranja te da su pod utjecajem instinkta (Johnston i Campbell, 1993., Brownridge i sur., 2008.; svi prema Anderson i sur., 2011.).

2.2. Obilježja visokokonfliktnih partnera

Visoko konflikte partnerske odnose možemo podijeliti u 2 grupe koje unutar sebe sadrže niz karakteristika koje će biti navedene u daljnjem tumačenju. Prva kategorija odnosi se na sveprisutne negativne razmjene a druga kategorija obuhvaća neprijateljsko i nesigurno emocionalno okruženje.

2.2.1. Sveprisutne negativne razmjene

Ova skupina odnosi se na obrasce međudjelovanja partnera, na sadržaj i nivo njihovih razmjena (Anderson i sur., 2011.). Partneri kod kojih je zastupljena visoka razina sukoba odlikuje utemeljenost u konfliktnim obrascima interakcije (Anderson i sur., 2011.). Prodornost i snaga sukoba da bez obzira na temu i na okruženje u kojem se nalaze, sukob vrlo brzo i jednostavno može izmaknuti kontroli i rasplamsati se, a djelomičnu zaslužnost za „zatočenost“ partnera u konstantnim sukobima preuzima i nefleksibilnost i neusmjerenost na ishod situacije (Anderson i sur., 2011.). Naredna je defenzivnost, a obrambene interakcije u sukobu su potaknute samozaštitom, izbjegavanjem i željom da se kontrolira drugog, prije nego li drugi kontrolira njih (Dalton, Carbon i Olesen, 2003., prema Anderson i sur., 2011.). Agresivnost je sljedeća karakteristika te u ovom obliku predstavlja mogućnost napada koja je usmjerena na pojedinca a ne na rješavanje problema/teškoća (Anderson i sur., 2011.). Eskalacija predstavlja karakteristiku koja je često obilježje u interakcijama visoko konfliktnih partnera te dovodi do podizanja sukoba na još neku višu i zahtjevniju razinu (Anderson i sur., 2011.). Posljednje obilježje ove skupine jesu negativne atribucije i dualističko razmišljanje, što znači da često sebe vide kao žrtvu a drugu osobu kao napadača i da je sve ili „crno“ ili „bijelo“, te viđenje partnera samo kroz negativne karakteristike i vrijednosti koje on ima (Anderson i sur., 2011.), a uzevši u obzir kako se u visoko konfliktnim odnosima oba partnera ponašaju u skladu s obilježjima koja su navedena, vidljivo je kako se radi o vrlo kompleksnoj situaciji i životnim teškoćama ovakvih odnosa.

2.2.2. Neprijateljsko i negativno emocionalno okruženje

Neprijateljsko i negativno emocionalno okruženje daje svoj doprinos i omogućuje da se prethodno navedene, negativne razmjene među partnerima „uspješno“ odvijaju (Buehler, 1994., prema Anderson i sur., 2011.). Primarna karakteristika odnosi se na snažan negativni utjecaj koji može biti latentno ili prekomjerno izražen, a uglavnom se odnosi na izrazito visoke razine srdžbe, neprijateljstva i drugih negativnih osjećaja uz koje se popratno mogu javiti anksioznost i/ili depresija, čime se mogu smanjiti roditeljski kapaciteti za bavljenje djecom (Gaulier, Margerum, Price i Windell, 2007., prema Anderson i sur., 2011.). Sljedeća je emocionalna reaktivnost, koja još dodatno doprinosi stvaranju neprijateljske klime među partnerima (Anderson i sur., 2011.). Manjak emocionalne sigurnosti ozračje je koje partneri stvaraju međusobnim postupanjima i interakcijama, te time u obitelji i kod djece stvaraju emocionalne nestabilnosti (Cummings i Davies, 1994., prema Anderson i sur., 2011.). Međusobno nepovjerenje jednog partnera prema drugom po raznim životnim pitanjima i po pitanju odgoja djece također je odlika partnera u visokokonfliktnim odnosima (Anderson i sur., 2011.). Posljednje je obilježje triangulacija. Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.) opisuju triangulaciju kao proces u kojem roditelj kreira ili stvara poteze koje zbog vlastite ili međugeneracijske traume, drugog roditelja vidi kao iznimno pogubnog za dijete. Roditelj stvara sliku o drugom roditelju kao zlostavljaču, što se kod nekih roditelja odvija na nesvjesnoj a kod nekih drugih roditelja posljedice su svjesnih radnji (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Sljedeće postupanje roditelja je potraga za stručnom pomoći, kako bi dijete uvjerali da mu se zbivaju neke stvari koje su zabrinjavajuće i pogubne (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). U trenutku kada dijete postane uvjeren, roditelj nastoji izbaviti dijete od opasnosti (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Kada govorimo o konceptu triangulacije, upravo su djeca primarne žrtve ovakvih pothvata (Johnston i Roseby, 1997., prema Anderson i sur., 2011.).

2.3. Definiranje visokokonfliktnog razvoda

Proučavajući literaturu uočeno je kako ne postoji jedinstvena i usuglašena interpretacija kada govorimo o definiranju visoko konfliktnog razvoda braka, ali je uočeno kako mnogobrojni autori u fokusu imaju nekoliko ključnih elemenata kojima opisuju predmet izučavanja ovog rada.

Johnston, Roseby i Kuehnle (1997.) konstatiraju kako bivši supružnici čiji je razvod okarakteriziran kao visoko konfliktna, obilježava uzajamno nepovjerenje te nastavljaju u tonu čestih rasprava i namjeri sabotiranja roditeljske uloge jedno drugome. Isti autori (1997.) kao

primjere visokokonfliktnih roditeljskih ponašanja navodi negativne komentare o bivšem supružniku u prisustvu djeteta te korištenje djeteta kao posrednika u svojoj komunikaciji i u prenošenju poruka drugom roditelju. Lange i suradnici (2021.) opisuju visoko konfliktan razvod braka kao razvod koji je obilježen duboko ukorijenjenim i neprekidnim destruktivnim interakcijama među bivšim supružnicima, a ozračje u kojem funkcioniraju prožeto je nestabilnim i neprijateljskim nabojima i osjećajima.

Autori naznačuju da su neprijateljstvo, kontinuirani konflikti, uzajamna osuđivanja te nesposobnost prihvaćanja svoje dužnosti i uloge u sudskom postupku jedne od glavnih odlika visokokonfliktnih bivših supružnika (Anderson i sur., 2010., prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Takve obitelji okarakterizirane su visokom razinom nepovjerenja i bijesa, verbalnim zlostavljanjem, povremenim fizičkim napadima te poteškoćama u komunikaciji i suradnji za brigu o svojoj djeci, kako navode Johnston, Roseby i Kuehnle (1997.) još barem 2 do 3 godine nakon razilaženja i odvajanja. Isti autori navode kako visokokonfliktni roditelji ostavljaju otiske zabrinutosti, kontradiktornosti, snažne proturječnosti te nedosljednosti kao obiteljski obrazac za svoju djecu. Johnston, Roseby i Kuehnle (1997.) dolaze do spoznaja koje su alarmantne, a govore o tome kako se u otprilike polovini do čak tri četvrtine sudskih sporova među visokokonfliktnim roditeljima, postoje prijave o raznim oblicima nasilja u obitelji. Također, roditelji nasilnici tijekom visokokonfliktnog razvoda braka često imaju tendenciju djecu smatrati materijalnim vlasništvom koje mogu koristiti kao oružje ili kao sponu za dobivanje informacija o drugom roditelju (Johnston, Roseby i Kuehnle, 1997.).

Na temelju podataka evidentiranih od strane Ministarstva, u posljednjih nekoliko godina (od 2016. do 2020.) donosi se zaključak kako okvirno 2 tisuće roditelja na godišnjoj razini ne pošize dogovor o Planu zajedničke roditeljske skrbi, što upućuje na sudsko odlučivanje o raznim pitanjima koja se odnose na djetetovu budućnost pa i samim time dovode do eventualnih budućih visokokonfliktnih razvoda brakova u ne baš ne zamjetnom postotku od 30 % (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2021., prema Majnarić, 2022.). Kako bismo dobili uvid u stanje visokokonfliktnih razvoda i izvan granica RH, referirat ćemo se i na neke druge svjetske zemlje. Prema Američkom Popisnom Zavodu (2013.) svake godine, oko 1.2 milijuna brakova u SAD-u se raspada, a oko 10 % od svih razvoda otpada na roditelje koji se suočavaju s problemima i teškoćama sporazuma oko skrbništva nad djecom ((Luftman, Veltkamp, Clark, Lannacone, & Snooks, 2005., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Slična situacija prati i Nizozemsku u kojoj prema njihovoj statističkoj dokumentaciji (2016.) otprilike 40 % brakova okončava svoju trajnost razvodom, a oko polovine navedene

stope razvoda zahvaća i djecu jer su brakovi rezultirali potomstvom (Sprtit i Kormos, 2010., prema Lange i sur., 2018.). S obzirom na navedene stope razvoda brakova u Nizozemskoj, značajan broj razvoda se pretvara u visoko konfliktne, čak njih 20 % od ukupnog broja razvoda (Association of Dutch Municipalities 2015., prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.).

Ono što je problematično kod bivših supružnika čiji odnos je obilježen visokim razinama konflikta da oni imaju izrazito suprotstavljene poglede koji se odnose na djetetov život i budućnost, također gaje potpuno nepovjerenje prema sposobnostima drugog roditelja da djetetu bude sigurna luka (Johnston, 1994.). Osim toga, kod visokokonfliktnih roditelja postoji minimalna razina ili potpuno odsustvo poimanja posljedica njihovih sukoba na dijete (Johnston, 1994., Amato, 2001., Kelly i Emery, 2003.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.).

Stvarni i ne tako ohrabrujući podaci ukazuju kako samo otprilike četvrtina roditelja uspijeva ostvariti timsko i suradničko suroditeljstvo, koje ima karakteristike pripremanja, prilagođavanja, komunikacije i dogovaranja djetetovih životnih obveza zajedničkim snagama u periodu nakon razilaženja (Hetherington i Stanley-Hagan, 1999., prema Mooney, Oliver i Smith, 2009.).

2.4. Zašto se partneri ponašaju konfliktno tijekom razvoda braka?

Johnston, Roseby i Kuehnle (1997.) daju teorijska objašnjenja pomoću kojih detektiraju uzročnike konfliktnog ponašanja partnera tijekom postupka razvoda braka.

Viđenje razvoda kao gubitka – osobe koje uviđaju i osjećaju strah od gubitka i napuštenosti, mogu pribjeći nasilju kao taktici ne bi li uspjeli na takav način ponovno zadobiti svog partnera, te ovisno o mogućnostima kontrole svojeg ega te o impulzivnosti ili iracionalnosti osobe (koja može biti uzrokovana kojekakvim opojnim sredstvima) nasilje može varirati na šarolikom spektru aktivnosti koje se smatraju nasilnima (prema Johnston, Roseby i Kuehnle, 1997.). Druga skupina pojedinaca koja percipira na ovakav način odnosi se na pojedince koji su doživjeli neke oblike traumatičnih iskustava tijekom života ili su kroz djetinjstvo bili bez podrške ili čak zanemareni od strane roditelja, pa se kod njih javlja pomanjkanje razvijenosti fundamentalnih emocionalnih kapaciteta i kao takvi nisu uspjeli uspostaviti uravnoteženu i nezavisnu sliku o samima sebi (prema Johnston, Roseby i Kuehnle, 1997.).

Razvod kao poniženje – osobe koje nisu sposobne u procesu razvoda upravljati vlastitim emocijama bez gubitka slike o sebi i samopoimanja, smatraju se ranjivima te njihova ranjivost

može oscilirati od blage, umjerene i sve do teške ranjivosti koja već odgovara kliničkim profilima (prema Johnston, Roseby i Kuehnle, 1997.). Ono što se može dogoditi kod individua koje imaju nesigurno i neuravnoteženo samopoimanje je da će nerijetko posegnuti za okrivljavanjem i konstatacijama kako je drugi roditelj nekompetentan i neispravnih svjetonazora a istovremeno uzdižući sebe i smatrajući se nadmoćnim i pouzdanim roditeljem (prema Johnston, Roseby i Kuehnle, 1997.). Kada su oba supružnika doživjeli razvod kao poniženje, oboje imaju potrebu dokazati svoje navode kako su bolji roditelj, ponižavajući drugog a sve to može dovesti do međusobnih verbalnih i fizičkih napada (prema Johnston, Roseby i Kuehnle, 1997.).

Hoppe je kroz svoj istraživački rad, ali i objedinjavanjem raznih drugih rezultata, došao do zaključaka, kako se supružnici koji se zateknu u situaciji visoko konfliktnog razvoda braka a time i konflikata radi skrbištva nad djecom, imaju različite i odstupajuće osobine u usporedbi s drugim statistički „prosječnim“ skupinama osoba koje su u razvodu, a osobine koje posjeduju takvi roditelji/individue jesu: egocentričnost, narcisoidnost, stavova su da su uvijek u pravu, iznimne potrebe okrivljavanja te ih odlikuje nemogućnost podnošenja negativnih ili složenih emocija (Hoppe, 1993., prema Bricklin i Elliott, 2000.). Također imaju narušeno samopoštovanje te nerijetko sklapaju brak s osobama koje imaju identične ili slične odlike i osobine (Hoppe, 1993., prema Bricklin i Elliott, 2000.).

2.5. Vrste roditeljstva nakon razvoda

Maccoby i Mnookin, (1992.) proveli su istraživanje u Kaliforniji na 1124 obitelji, u kojima su došli do otkrivanja nekoliko vrsta suroditeljstva nakon konfliktnog razvoda braka, na temelju ispitivanja i podataka prikupljenih u sudskom sustavu. Autori navode kako je nekoliko godina nakon razvoda moguće prepoznati tri tipa roditeljstva. Prvim se navodi kooperativno roditeljstvo, drugi tip odnosi se na razdvojeno roditeljstvo te kao treće je navedeno konfliktno roditeljstvo. Autori tvrde kako kroz period od 3 godine nakon razvoda braka nisu nastupile nikakve promjene u tipu suroditeljstva, te da nije uobičajena praksa da konfliktno suroditeljstvo prijeđe u kooperativno, da najčešće ostaje konfliktno ili da se razvije u razdvojeno suroditeljstvo (Maccoby i Mnookin, 1992., prema Johnston, 1994.).

3. Roditeljska postupanja prema djeci u visokokonfliktnom razvodu braka

3.1. Roditeljsko otuđenje

Otuđenje roditelja se javlja onda kada roditelj svjesno i neprestano ponižava i omalovažava drugog roditelja kako bi u očima djeteta postigao narušavanje odnosa sa drugim roditeljem (Ben-Ami i Baker, 2012., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.).

Sindrom roditeljskog otuđenja pojam je koji u literaturu uvodi Gardner, te je prisutan je onda kada kod djeteta postoji srdžba i negativistički pristup prema roditelju bez osnovanog razloga (Gardner, 1989., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Nadalje, roditelj koji otuđuje involviran je u postupanja i ophođenja kako bi svjesno utjecao na stvaranje razdora u odnosu otuđeno dijete – željeni roditelj (Gardner, 1985., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Takvo dijete, koje je otuđeno, razvija složene emocionalne teškoće, ovisno o razini otuđujućih postupanja kojima je bilo podložno (Gardner, 1985., Gardner, 1989., svi prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Neki drugi autori smatraju kako otuđenje roditelja više pripada pravnom izrazu te da ne odgovara klasifikaciji sindroma ili poremećaja (Carrey, 2011., Houchin i sur., 2012., svi prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Bez obzira na to u koju grupu stavljamo i kako klasificiramo roditeljsko otuđenje, ono obilježava dijete s zastupljenim osjećajima straha, srdžbe te odbojnosti (Moore i sur., 2012., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Karakteristike koje su često izražene kod otuđene djece su: otežana regulacija svojih emocija, podložni doživljavati tjeskobne elemente te ih obilježava problematično upravljanje ljutnjom (Macklem, 2008., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Shodno navedenom, isti autori ističu kako je utvrđeno da navedena obilježja jesu u neposrednoj povezanosti s psihičkim poremećajima u djetinjstvu (Macklem, 2008., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Učinci otuđenja sumirani su kroz istraživačke analize, te je predočeno kako otuđena djeca imaju niže samopoštovanje i osjećaju nesnošljivost prema samima sebi, odlikuje ih ugrožen socioemocionalni razvoj koji obuhvaća povlačenje, socijalnu anksioznost, osim toga takva djeca imaju nižu samodostatnost ali i nepostojanje autonomije, prepoznata je i slabija regulacija impulsa i teškoće mentalnog zdravlja, a govoreći o domeni obrazovanja, zabilježena su lošiji akademski uspjesi (Kruk, 2018., prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.).

3.2. Smatra li se otuđenje emocionalnim zlostavljanjem?

Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.). govore kako se učinci i obilježja djece koja su doživjela otuđenje mogu izjednačiti s posljedicama s kojima se suočavaju djeca koja su zlostavljana na drugačije načine. Djeca koja su doživjela otuđenje, preplavljena su osjećajima da ih drugi nisu u mogućnosti voljeti, da će biti značajni samo ako ispunjavaju potrebe drugih, da nisu u mogućnosti uspostave kontrole nas vlastitim osjećajima i da zavise o utjecaju drugih osoba, a autori ističu kako sve navedene karakteristike pristaju posljedicama koje doživljavaju djeca koja su emocionalno zlostavljana (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003., prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). U odjeljku u kojem se govori o otuđenju, navedene su glavne karakteristike i učinci koje otuđenje proizvodi kod djece te su se autori složili kako opisane karakteristike besprijekorno prikazuju emocionalno funkcioniranje djece koja su doživjela otuđenje (Binggelli i Brassard, 2001., prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.).

Također, valja napomenuti kako u situacijama kada djeca nisu otuđena, ali su bila izložena otuđujućim roditeljskim postupcima, jesu u riziku od emocionalnog zlostavljanja (Baker i Verrocchio, 2013., prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.).

3.3. Roditeljska manipulativna ponašanja tijekom visokokonfliktnog razvoda

Postupanja i metode kojima se roditelji služe kako bi manipulirali djecom, opisuju se kao svjesno ili nesvjesno negativno djelovanje i ugrožavanje odnosa djeteta s drugim roditeljem (Baker i Ben-Ami, 2011., prema Brajša-Žganec, Lopižić i Penezić, 2014.).

U kontekstu visokokonfliktnih razvoda brakova roditelja, djeca koja su pod utjecajem roditeljskih manipulacija nerijetko se suočavaju s depresivnošću i suicidalnim idejama (Lowenstein, 2002., prema Buljan-Flander, Jelić-Teušić i Matešković, 2012.)

Djeca koja su pod utjecajem roditeljskih manipulacija, suočavaju se s problemom razlučivanja istine od neistina, a zbog velike zastupljenosti proturječnosti djeca su nepovjerljiva, sumnjičava su prema svojim procjenama, a nerijetko se događa da su skloni manipulativnim ponašanjima prema drugima te znaju prihvaćati hostilno rezoniranje (Waldron i Joanis, 1996., prema Buljan-Flander, Jelić-Teušić i Matešković, 2012.). Postojanje prekomjerne ovisnosti između roditelja i djeteta koje je žrtva manipulacije i otuđenja, smatra se psihološkim zlostavljanjem (Buljan-Flander, Jelić-Teušić i Matešković, 2012.). Također, javlja se problem jer se zanemaruje i ne detektira ovakvo roditeljsko ponašanje kao određenu vrstu obiteljskog nasilja ali i emocionalnog zlostavljanja (Bilić, Buljan-Flander i Hrpka, 2012.).

4. Dječja dobrobit

Govoreći o konceptu dječje dobrobiti, važno je naglasiti kako ne postoji jedinstvena, cjelovita i zajednička interpretacija koja se smatra univerzalnom i jednakom na svim područjima. Koncept dječje dobrobiti vrlo je kompleksan i slojevit te je potrebno prikazati nekoliko definicija različitih autora kako bi se ukazalo na sve aspekte koji formiraju koncept dječje dobrobiti.

Statham i Chase (2010.) navode kako se „dobrobit“ u generalnom i širem smislu odnosi na kvalitetu čovjekovog života, koja još više dobija na svom značenju kada čovjek ostvaruje vlastite i društvene ciljeve i planove. Govoreći o dobrobiti, proučavajući razne izvore literature, vidljivo je kako se koncept dobrobiti prožima s pojmovima „zadovoljstvo životom“ i „kvaliteta života“ te je moguće pronaći literaturu u kojima se ti koncepti i pojmovi naizmjenično koriste (Statham i Chase, 2010.). Dobrobit koja se odnosi na odrasle osobe obuhvaća određene objektivne smjernice koje se odnose na prihod kućanstva, obrazovne mogućnosti te zdravstveno stanje ali i subjektivne odrednice kao što je sreća, percepcija kvalitete života te životno zadovoljstvo (Statham i Chase, 2010.). Ipak, govoreći o dječjoj dobrobiti, potrebna je prilagodba takve definicije, pa autori Statham i Chase (2010.) ističu kako je u procesu nastajanja konsenzus, koji će koncept dječje dobrobiti sagledavati kao multidimenzionalni te koji se smatraju značajnim da bi se koncept prikazao na potpun način je obuhvaćanje mjere objektivne kao i subjektivne dobrobiti djeteta kako bi o konceptu bila stvorena potpuna impresija.

4.1. Objektivna dobrobit djeteta

Koncept dječje dobrobiti, naročito kada se radi o internacionalnim i istraživanjima među različitim dijelovima svijeta, oslanja se samo na objektivno prikupljene podatke koji su vrlo lako dostupni u državnim administrativnim dokumentima (Statham i Chase, 2010.). Zadnjih desetljeća je došlo do povećanja razine svijesti stručnjaka, kako je bavljenje isključivo objektivnim kriterijima u istraživanjima dječje dobrobiti nepotpuno i nedovoljno da bi dobili vrijedne rezultate, pa je uz objektivne odrednice zaživjelo i bavljenje subjektivnim odrednicama, koje se odnose na samostalno i individualno izvještavanje o raznim aspektima života, kao što je sreća, zadovoljstvo životom, percipirana kvaliteta života. Autori Pollard i Lee (2003.) su opsežnim pregledom literature u području dječje dobrobiti došli do identificiranja 5 različitih kategorija dobrobiti, a oni se odnose na fizičku, psihološku, kognitivnu, socijalnu i ekonomsku dobrobit. Drugi autori su analizom i proučavanjem utvrdili 7 područja dobrobiti djece na području SAD-a (Land i sur., 2001., prema Ben-Arieh i sur., 2014.). Ključna područja

koja su autori naznačili jesu: domena obiteljskog i društvenog okruženja, ekonomska situacija, zdravstvena skrb, sigurnost i fizičko okruženje djece, zdravlje, obrazovanje te ponašanje. Autori Pollard i Lee (2003.) istaknuli su kako je koncept dječje dobrobiti vrlo često korišten u literaturi diljem svijeta, ali da je istovremeno nedosljedno definiran. Konceptom dječje dobrobiti bavio se i bavi se velik broj stručnjaka, te dobne, kulturološke, razlike među zajednicama i državama u kojima su se podaci prikupljali dovode do velikih odstupanja u definiranju koncepta dobrobiti, čime se podaci otežano uspoređuju te ih je teže objediniti na međunarodnoj razini.

4.2. Subjektivna dobrobit djeteta

Izučavanjem literature vidljivo je kako je dominantna i naglašena uloga objektivne dobrobiti djeteta te kako se popriličan broj istraživačkih projekata i aktivnosti upravo usmjerila na bavljenje tim aspektom dobrobiti, dok je subjektivna dobrobit, koja obuhvaća perspektivu i procjenu same djece o različitim životnim područjima, bila sporedna i u određenoj mjeri zanemarena (Ajduković i sur., 2020.). U prethodnom podnaslovu, fokus je bio na opisivanju objektivne dobrobiti i elementima koji je sačinjavaju. Kako bismo u cijelosti mogli shvatiti što je sve obuhvaćeno konceptom dobrobiti, potrebno je definirati i subjektivnu dobrobit djeteta. Promatrajući subjektivnu dobrobit djece kroz predložak tradicionalnih vrijednosti i ideja, stručnjaci i roditelji bili su stajališta kako oni prepoznaju i razume što je za djecu najbolje, samo i isključivo iz njihove perspektive te se smatralo kako niti nije potrebno baviti se time koje spoznaje dijete ima o svom životu (Ben-Arieh i sur., 2014.). Kako je svijet napredovao u svim smjerovima, pa tako i u području razumijevanja djece, razni stručnjaci dolazili su do istovrsnih zaključaka, a to je da se dječja mišljenja i perspektive počinju razlikovati od njihovih roditelja, stručnjaka i drugih odraslih osoba, te kako je potrebno o stvarima koje se odnose na njih, uz druga mišljenja, tražiti i mišljenje same djece (Ben-Arieh i sur., 2014.). Subjektivna je dobrobit definirana kao „široki koncept koji uključuje pojedinčevu kognitivnu i afektivnu evaluaciju vlastitog života, značajnih životnih događaja i okolnosti u kojima pojedinac živi“ (Ajduković i sur., 2020.:6). Isti autori navode kako se percepcija kvalitete života odnosi na razna životna područja od kojih su samo neka, obiteljski i prijateljski odnosi, okolina u kojoj dijete živi, školsko okruženje, postizanje svojih prava te njihovo slobodno vrijeme. Chandy, Marlin i Teixeira (2021.) navodi definiciju koja subjektivnu dobrobit djece opisuje kao skup pozitivnih i negativnih emocija, zadovoljstvo u raznim životnim domenama ali primarno obuhvaća prosudbe o zadovoljstvu životom. Definicije koje su predstavljene, dovoljne su kako bi se dobio uvid u samu suštinu subjektivne dobrobiti djece, a to je dječja percepcija njihovih života.

Ajduković i suradnici (2020.) napominju kako je subjektivna dobrobit djeteta socio-kulturno uvjetovan konstrukt, što znači da vrlo je teško za očekivati kako će se subjektivna dobrobit imati jedinstvenu definiciju te da će se podaci različitih međunarodnih istraživanja podudarati i da će istraživački ishodi u raznim dijelovima svijeta biti istovrsni i usporedivi. Značajnost bavljenja aspektom subjektivne dobrobiti djeteta, prikazali su Amato i Keith (1991.) koji su ustanovili kako roditelji i učitelji probleme s kojima se djeca susreću percipiraju manje značajnima nego što oni zapravo jesu, što ukazuje da su razvedeni roditelji podložni podcijeniti probleme svoje djece.

4.3. Zaštita najboljeg interesa djeteta

Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.) napominju kako su eksperti koji se bave raznim aspektima dječje egzistencije, iskazali kako koncept najboljeg interesa djeteta obuhvaća izvršavanje potreba djeteta te uvažavanje djetetovih prava. Govoreći o najboljem interesu djeteta u okviru obiteljskog prava, ono predstavlja naputak za uviđanje pojedine potrebe djeteta i zahtjeva da nakon uviđanja iste, bude zadovoljena na najkvalitetniji mogući način (Alinčić, 2001., prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Analizom i izučavanjem građe u području dječjih prava, Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.) smatraju kako je definiranje najboljeg interesa djeteta varijabilno jer ono ovisi o okolnostima i kontekstu u sklopu kojeg se najbolji interes obrađuje. Stručnjaci su iskazali podložnost prilikom određenja dječjeg najboljeg interesa u kontekstu razvoda braka roditelja, pa su se fokusirali na nedostatke i manjkavosti u roditeljskim sposobnostima umjesto na direktno nabranje dječjih potreba (Pruett i sur., 2000., prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Shodno navedenom, izneseno je nekoliko odrednica najboljeg interesa djeteta, prikazane kroz roditeljske sposobnosti i vještine. Raspoloživost i podrška roditelja, što znači da su oba roditelja i dalje dužni obavljati svoje roditeljske uloge ne uzimajući u obzir što je došlo do razvoda i što se odnos s bivšim partnerom promijenio (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Dijete ima slobodu izražavanja i samostalnost u odnosima s roditeljima, dijete ne mijenja svoju razinu ljubavi prema roditeljima zbog čina njihovog razdvajanja te poticanje od strane svakog roditelja da djeca gaje i njeguju dobre odnose s drugim roditeljem, važnost organizacijskih i suradničkih interakcija roditelja radi budućnosti djeteta, a posebno je nužna „normalna“ komunikacija u izazovnom razdoblju koje dolazi nakon razvoda braka (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Nadovezujući se na roditeljska postupanja i ponašanja potrebno je spomenuti i pozitivan stav roditelja dok dijete ostvaruje i jača svoj odnos s drugim roditeljem, nakon toga navodi se izbjegavanje zamaranja i opterećivanja djeteta konfliktima i nesuglasicama koje se događaju između bivših partnera i posljednja značajka

fokusirana je na neprekidni rad svih osoba u okruženju kako bi djeci bila prenesena poruka da je svijet sigurno mjesto, bez obzira na prepreke i probleme koje se događaju (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.).

5. Zašto se djeca različito prilagođavaju na razvod?

Način na koji će se dijete nositi sa razvodom braka svojih roditelja ovisi o velikom broju faktora, te kombinaciji tih faktora pa dolazi do individualne jednadžbe svakog djeteta, ovisno o stupnju razvoja, o djetetovoj percepciji situacije, o spolu, okruženju, razini stresa kojim je dijete bilo zahvaćeno u dotadašnjem životu, te o razini sigurnosti i zaštite koju dijete percipira (Flander i sur., 2013.). Mooney, Oliver i Smith (2009.) kažu kako su neki od čimbenika različite individualne prilagodbe starost, spol, karakter djeteta, kvaliteta odnosa na relaciji roditelj – dijete te zastupljenost roditeljskih sukoba i problema samo neki od faktora koji participiraju u prilagodbi i reagiranju djeteta, što znači da djeca u istoj obitelji mogu drugačije doživjeti promjene u obiteljskoj strukturi (Hogan i sur., 2003., prema Mooney, Oliver i Smith, 2009.).

Proces adaptacije djeteta na razvod roditelja, drugi autori tumače kao proces koji ovisi o velikom broju faktora koje posjeduju djeca, koje posjeduju roditelji ali i obilježja perioda prije, tijekom i nakon razvoda te njihovim složenim interakcijama (Amato, 2001., Lansford, 2009.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Djeca su zamijećena kao produktivni akteri koji u postupku prilagodbe kreiraju vlastite specifične obrasce prilagodbe (Lamb 2012., Frankenhuis i sur., 2016.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.).

Kada govorimo o dječjoj prilagodbi na razvod braka, potrebno je pozabaviti se proučavanjem na malo dubljoj razini. Život svake osobe sastoji se od različitih područja koja upotpunjavaju egzistenciju. Svaka osoba, pa tako i djeca, specifično funkcioniraju i djeluju u različitim aspektima života (obitelj, obrazovanje, društvo, slobodno vrijeme i slično) (van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Različite domene života se prožimaju u nekim segmentima, ali su većinski samostalne (van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Kada govorimo o razvodu, zasigurno dječja prilagodba vidljiva je kao skup specifičnih iskustava (kao što su osjećaji, percepcija i shvaćanja) koji se pretaču u djetetovu opću prilagodbu do samog razvoda (Flook i Fulgini, 2008., prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Autori navode kako razvod može izazvati dugotrajne osjećaje boli, zabrinutosti te kajanje što rezultira negativno na svakodnevno funkcioniranje djeteta u različitim domenama života (Hetherington i Stanley-Hagan 1999., Alisic i sur., 2008.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Moguće je da su dječja, specifična iskustva razvoda u jednom dijelu neovisna o drugim domenama života i iskustvima koje u njima doživljavaju (Kelly i Emery, 2003., prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Kako bi pobliže objasnili, autori navode kako unatoč teškoćama i problemima koje djeca i odrasli mogu proživjeti u jednoj domeni života (primjerice seksualno

zlostavljanje, siromaštvo) neki pojedinci mogu pokazati da odgovorno i sposobno funkcioniraju u raznim drugim domenama, kao što su posao, škola, društveni odnosi i mnogi drugi aspekti (Miller i sur., 2011., Masten i Narayan, 2012.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Primjenjujući dosadašnje spoznaje, autori zaključuju kako se djeca, mogu vrlo dug period i nakon razvoda roditelja, suočavati s mnogim emocionalnim i socijalnim teškoćama, ali mogu iskazati otpornost obavljajući normalne razvojne zadatke (kao što je stvaranje i održavanje prijateljstava), životne promjene (primjerice, završetak školovanja, prijelaz iz jednog stadija školovanja u drugi) te ako su se prilagodili na razvod braka svojih roditelja (van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Istraživanje implicira kako djeca, u situacijama koje su problematične i nepovoljne, iskazuju uvećanu raznolikost u ponašanju i ishodima situacija, jer drugačije detektiraju i prilagođavaju se stresnim okolnostima (Belsky, 2008., Ellis i sur., 2012.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.).

Slijedom rečenog, autori tvrde kako se smjer djetetove prilagodbe otkriva protekom vremena, hoće li djetetova otpornost prema stresnim situacijama osigurati vlastiti oporavak, ili će djetetova neprilagođenost stresnim situacijama ishodovati njegovu kroničnu disfunkciju (Bonanno i Diminich, 2013., prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.).

Nekoliko je čimbenika koji oblikuju dijete i omogućuju u većoj ili manjoj mjeri adaptiranje na novu životnu okolnost. Kada djeca imaju osobe kojima vjeruju i koji su im podrška, navodi se važnom i uloga starijih braće/sestara, psihoterapija te naravno temperament djeteta (Anthony i Cohler, 1987.; Rutter, 1987.; svi prema Johnston, Roseby i Kuehnle., 1997.).

5.1. Zaštitni faktori za prilagodbu djece nakon razvoda

Autori su kombinacijom istraživačkih rezultata i literature koja im je dostupna, uspjeli definirati nekoliko čimbenika, koji mogu umanjiti štetne posljedice i traumatska iskustva koja proizlaze iz razvoda roditelja. Kao jedan od ključnih čimbenika navodi se razina sukoba roditelja nakon njihovog razdvajanja (Tein i sur., 2000., Hetherington, 2006.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Što je veća razina roditeljskog konflikta te što s djeca njemu duže izložena i što je on većeg intenziteta, takva su djeca depresivnija i iskazuju veće psihološke teškoće, naspram djece čiji su roditeljski sukobi bili neznatni i zanemarivi (Amato i Keith, 1991., Zill i sur., 1993.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Sljedeći faktor koji autori navode kao važan je vremenska komponenta, te autori tvrde kako je kod velikog broja djece upravo protok vremena zaslužan za bolju adaptaciju i poboljšanja u odnosu na razvod roditelja (Hetherington, 2006., prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Kao idući

zaštitni faktor, navodi se razina dječjeg samopoštovanja. Djeca koja posjeduju više razine samopoštovanja više su vjerojatna dobivati pozitivne povratne informacije i podršku od drugih te su kompetentniji prilagoditi se novim izazovima i stresnim okolnostima kroz život, u odnosu na djecu koja imaju niže samopoštovanje (Hetherington, 1991., Dumont i Provost, 1999.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Kao posljednji zaštitni čimbenik, autori navode percipiranu kontrolu djece nad njihovim životom. Popriličan broj djece nije niti u najmanjoj mjeri/ u nedovoljnoj mjeri upoznata sa razvodom te o posljedicama i kompleksnosti situacije na njihov život (Dunn i sur., 2001., prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Shodno tome, autori ističu kako je manjak ili potpuno odsustvo informacija negativnog utjecaja na djetetovu percipiranu kontrolu nad životom, stoga što je percipirana kontrola djeteta nad njegovim životom veća, to će prilagodba nakon razvoda biti bolja (Kelly i Emery, 2003., prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.).

5.2. Uloga dobi djeteta u prilagodbi na razvod

Raniji i dosadašnji rezultati istraživanja i podaci kojima upravljaju istraživači, dovode nas do kontradiktornih i neujednačene nalaze povodom utjecaja dobi na djetetovu prilagodbu na razvod roditelja (Allison i Furstenberg, 1989., Lansford i sur., 2006.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Van der Wal, Finkenauer i Visser (2018.) su istaknuli kako dječju dob obilježava prelazak u vrlo važno razvojno razdoblje – adolescencije, koja kreira promjene u svim područjima funkcioniranja pojedinca, i kako je upravo iz tih razloga nezahvalno proučavati utjecaj dobi na prilagodbu djeteta na razvod roditelja. Isti autori također navode kako su potrebna dodatna proučavanja upravo u ovom području, jer se postavljaju pitanja jesu li dobiveni rezultati povezani s razvojnim promjenama koje se događaju djeci ili su dobiveni nalazi krajnji ishod prilagodbe djeteta na razvod. Govoreći o povezanosti dobi djeteta i štetnosti razvoda braka roditelja, velik broj istraživanja ustanovio je kako razvod stvara najrazornije učinke upravo kada su djeca mala u trenutku razvoda (Emery, 1988., prema Allison i Furstenberg, 1989.). Allison i Furstenberg (1989.) teorijom objašnjavaju zašto su baš mala djeca (preciznije djeca predškolske dobi) u najvećoj mjeri pogođena razdvajanjem roditelja. Manja djeca više ovise o svojim roditeljima te u manjoj mjeri imaju podršku i kontakt s osobama koje nisu obitelj, ali i tada djeca prolaze kroz intenzivne faze odrastanja, pa su u manjoj mogućnosti iskazati otpornost u stresnim i teškim situacijama (Allison i Furstenberg, 1989.).

6. Povezanost dječje dobrobiti i visokokonfliktnog razvoda braka

Postojanje konflikata među bivšim supružnicima uslijed zajedničkog roditeljstva, autori navode kao jedan od najrazornijih tipova sukoba za djecu (Van Eldik i sur., 2020., prema Lange i sur., 2021.) a o učinku i ozbiljnosti sukoba govori podatak kako je za djecu snažniji stresor sukob roditelja nego sam postupak razvoda braka (Davies i sur., 2004.; Margolin i sur., 2001.; svi prema Flander i sur., 2013.). Sukobljavanja među roditeljima u pozitivnoj su povezanosti s mnoštvom indikatora djetetove disfunkcionalnosti i neuravnoteženosti, koje obuhvaćaju poremećaje u ponašanju, anksioznost i srdžbu (Emery, 1988., Grych i Finchman, 1990.; svi prema Morrison i Coiro, 1999.).

Kada govorimo o dječjoj dobrobiti u kontekstu razdvajanja roditelja, ključni činitelji dječje dobrobiti jesu upravo roditeljsko ophođenje te kvaliteta odnosa na razini roditelj i dijete (Mooney, Oliver i Smith, 2009.). Autori navode, kako dosadašnji rezultati s kojima su upoznati upućuju na tvrdnju kako se, kvaliteta roditeljskih postupanja i ponašanja te odnos na relaciji roditelj – dijete, nerijetko smanjuje nastupanjem razilaženja roditelja te uspostavom novih obitelji od strane bivših supružnika (Emery, 1994., Hetherington, 1993., Simons i sur., 1996, Pryor i Rodgers, 2011.; svi prema Mooney, Oliver i Smith, 2009.). Slično objašnjenje navode i drugi autori koji dolaze do spoznaja kako djeca koja su uključena u visokokonfliktni razvod nerijetko bivaju emocionalno zanemarena zbog roditeljske preplavljenosti vlastitim financijskim, emocionalnim, socijalnim i raznim drugim potrebama (Areen, 1970., Amato, 2010.; svi prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). a navedene odlike mogu predstavljati temelj psihološkog zanemarivanja ali i raznih drugih vrsta zlostavljanja (Buljan-Flander, Jelić-Tuščić i Matešković, 2014.). Vidljiva je spona između dva istraživačka zaključka koja pod isti nazivnik stavljaju upravo faktor manjka roditeljske pažnje i usmjerenosti na dijete te da ono dovodi do, u većoj ili manjoj mjeri, razornih posljedica po dijete.

Rezultati nekolicine istraživanja upućuju na zaključak, kako su negativni ishodi koji se vezuju uz razvod, evidentni već i prije samog postupka fizičkog razdvajanja roditelja (Block, Block i Gjerde, 1986., Baydar, 1988., Cherlin i sur., 1991., Doherty i Needle, 1991., Morrison i Cherlin, 1995.; svi prema Morrison i Coiro, 1999.). Morrison i Coiro (1999.) navode da djeca, čiji su se visokokonfliktni roditelji rastali, mogu iz cijelog procesa izaći kao „manje oštećeni“ naspram djece čiji visoko konfliktni roditelji ostaju zajedno. Kod djece koja su uključena i koja su doživjela iskustvo roditeljskih sukoba, zabilježena je puno veća razina emocionalnih povreda, naspram djece koja su doživljavala obiteljske sukobe, ali koji se nisu odnosili na roditeljske

(Sudland i Basberg-Neumann, 2021.). Kada je razvod roditelja obilježen visokom razinom konflikta, takva djeca imaju 2 do 5 puta učestalije slučajeve klinički ozbiljnijih teškoća u ponašanju i doživljavanju u usporedbi s djecom čiji razvod nije obilježen visokom razinom konflikta (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Rezultati istraživanja utvrdili su kako je kod takve djece uočeno: više razine antisocijalnih ponašanja, nepridržavanje pravilima autoriteta, teže stvaranje i razvijanje odnosa s vršnjacima, upotrebljavanje nasilja kao metode za rješavanje nedaća, više razine školskih tegoba, labilniji odnosi u vezi, više razine krivnje i stida te izraženija upotreba opojnih sredstava (Kelly, 2002., Hetherington i Kelly, 2002., Firestone i Weinstein, 2004., Boyan i Termini, 2005., Bartell, 2006.; svi prema Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Podaci dobiveni longitudinalnom studijom na adolescentima, ukazuju na značajno nižu razinu prilagodbe adolescenata koji dolaze iz obitelji čiji su roditelji visoko konfliktni i nerazvedeni, naspram adolescenata koji dolaze iz nisko konfliktnih obitelji, u kojima su roditelji razvedeni (Mechanic i Hansell, 1989., prema Morrison i Coiro, 1999.). Bez obzira na činjenicu razvedenosti roditelja, ako njihov odnos ima odlike visoko konfliktnog odnosa, adolescenti koji odrastaju među takvim roditeljima, iskazuju nižu razinu samopouzdanja i veću razinu anksioznosti (Slater i Haber, 1984., prema Morrison i Coiro, 1999.).

Autori Allison i Furstenberg (1989.) proveli su istraživanje u SAD-u na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1197 djece, te su u dvije vremenske točke ispitivali utjecaj razvoda braka na nekoliko segmenata dječje dobrobiti. Rezultati na temelju iskaza i ispitivanja roditelja, učitelja i same djece, pokazali su kako razdvajanje roditelja dovodi do slabijeg akademskog uspjeha, razvijaju probleme u ponašanju te povisuju psihološki stres kod djece te da razvod ima kontinuiran i dugotrajniji utjecaj na djecu u navedenim segmentima. Istraživanja koja su provedena u SAD-u, Engleskoj, Australiji i Novom Zelandu, došli su do sličnih rezultata, a oni ukazuju kako djeca čiji su roditelji rastavljeni, iskazuju više problema u ponašanju, više emocionalnih teškoća, ostvaruju lošiji akademski uspjeh te dobivaju lošije ocjene ali i iskazuju više problema u socijalnim odnosima (Amato, 2012.).

Djeca koja su izložena i upletena u visoko konfliktnu razvodu roditelja mogu se nalaziti u većem riziku za razvoj PTSP-a (van der Wal i sur., 2019., prema Lange i sur., 2021.). Također, djeca koja su podložna osjećati krivicu radi razvoda svojih roditelja, te djeca koja dugo tuguju i žale i čine to radi roditelja, mogu biti u većem riziku za osjećanje posttraumatskih simptoma (Laumann-Billing i Emery, 2000., Stroebe i sur., 2013.; svi prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.).

Također prema Amatu (2012.) negativne posljedice razvoda braka roditelja projiciraju se i u odrasloj dobi takve djece, a ukazuju na nižu razinu obrazovanja, slabiju zaradu, pod većim su rizikom da postanu depresivni te da imaju djecu u izvanbračnim zajednicama, osim navedenog u odrasloj su dobi u većem stupnju izložena da opetovano proživljavaju iskustva konfliktnih i nasilnih veza (Cappeli i Heiner, 1990.; Cummings i Davies, 1994.; svi prema Johnston, Roseby i Kuehnle, 1997.). Djeca koja su involvirana u visokokonfliktne razvode nalaze se u znatno većem riziku za razvoj raznih problema psihosocijalnog razvoja te postoji mogućnost za transfer istih teškoća na narednu generaciju (Bilić, Buljan-Flander i Hrpka, 2012.).

Do zanimljivih podataka dolaze Statham i Chase (2010.) koji su ustanovili kako nema direktne povezanosti između razorenih obitelji i lošije tj. slabije djetetove dobrobiti te također kako postoji povezanost između dječje dobrobiti i pozitivnih obiteljskih odnosa. Na temelju podataka i rezultata istraživanja s kojima su autori raspolagali i s kojima su bili upoznati, iznose kako ne postoji neposredna uzročna veza između urušavanja obitelji i nepovoljnih ishoda koji se javljaju kod djece (Rodgers i Pryor, 1998., Mackay, 2005., svi prema Mooney, Oliver i Smith, 2009.). Ipak, postoji velik broj faktora koji svojim interakcijama mogu na vrlo kompleksne načine doprinijeti dječjoj dobrobiti koja je povezana s roditeljskim razdvajanjem (Mooney, Oliver i Smith, 2009.).

7. Uloga socijalnog radnika u visokokonfliktnom razvodu

Govoreći o visokokonfliktnim razvodima brakova, uloga je socijalnog radnika, kao i drugih stručnjaka u samom procesu od iznimne važnosti. Ova vrsta razvoda zahtjeva dodatna zadiranja regulatornih organa i institucija u cjelokupnu situaciju. Kako bismo na adekvatan način započeli obradu ove vrste razvoda, spomenut ćemo Obiteljski zakon koji prije svakog razvoda braka roditelja nalaže obveznost sudjelovanja u savjetovanju, u slučajevima kada supružnici imaju maloljetnu zajedničku djecu (Obiteljski zakon, NN 103/2015, 98/2019., čl. 54. st.1). U slučaju kada su roditelji u mogućnosti razvod provesti sporazumno, tada su obvezni formirati plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi (Obiteljski zakon, NN 103/2015, 98/2019., čl. 54. st.2). Ako se dogodi da roditelji ne postignu dogovor o planu zajedničke roditeljske skrbi do trenutka u kojem se obvezno savjetovanje okončava, to su u mogućnosti učiniti u postupku obiteljske medijacije (Obiteljski zakon, NN 103/2015, 98/2019., čl. 54. st.3). CZSS je dužan bivše supružnike i roditelje djece upozoriti na učinke nepostizanja sporazuma i plana o zajedničkoj roditeljskoj skrbi tijekom savjetovanja ili tijekom obiteljske medijacije, i tada odlučivanje o raznim pitanjima djetetovog budućeg života s roditeljima preuzima sud, a postupak je pokrenut po tužbi nekog od supružnika (Obiteljski zakon, NN 103/2015, 98/2019., čl.327.). Kada sud preuzima ulogu odlučivanja o budućim okolnostima života djeteta, tada je i uloga CZSS od ključne važnosti, daje profesionalne procjene, mišljenja, predlaže sudu mjere i brine o zaštiti najboljeg interesa djeteta. Uloga je socijalnog radnika u postupku visokokonfliktnog razvoda braka vrlo opsežna, ozbiljna i slojevita. Kako bi objasnili neke strategije konkretnih postupanja prema roditeljima i djeci zahvaćenima visokim razinama konflikta, prelazi se na naredni odjeljak.

7.1. Rad s osobama u visokokonfliktnom razvodu

Rad sa svim osobama koje su involvirane u visoko konfliktni razvod braka, nerijetko je vrlo složen te proces koji može trajati iznimno dug vremenski period, a kako bi se ostvarila svrha radi koje je proces započet, moguće je i sudjelovanje više različitih stručnjaka u istom (Margolin i Lund, 1993., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). U obiteljima koje su involvirane u visoko konfliktni razvod braka uglavnom su uključene profesije te različite profesionalne usluge koje obuhvaćaju savjetovanje, procjenu, pravna zagovaranja te planiranje i upravljanje roditeljskim vještinama (Fidler i sur., 2013., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.).

Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.) navode kako je već prije samog početka rada s roditeljima i/ili djecom važno istaknuti kako je krajnji cilj ali i polazna točka poduzimanje radnji koje su

usmjerene zaštiti i očuvanju najboljeg interesa djeteta te kako je potrebno da stručnjaci, onda kad je to potrebno, kod roditelja osvještavaju takvo stajalište. Bricklin i Elliott (2000.) ističu kako je uloga stručnjaka u cijelom procesu visoko konfliktnog razvoda presudna i ključna jer stručnjak u moru laži, manipulacija, pogrešnih i iskrivljenih predstavljanja te igricama pobjede i poraza među bivšim supružnicima, primoran je prikupiti istinite informacije.

Osobe koje prolaze kroz visoko konfliktnan razvod, nose se i bore s velikim preprekama i problemima. Takva situacija zahvaća cijelu obitelj, što je veliki izvor stresa za članove uže obitelji (Aračić, 2016.). Autori navode kako se u visoko konfliktnim razvodima i bitkama za skrbništvo radi o osobama čije su individualne karakteristike nerijetko drugačije i nepovoljnije u odnosu na karakteristike osoba koje proživljavaju razvod s nižim razinama konflikata, te je razumno za očekivati kako će i rad s visoko konfliktnim osobama razlikovati u pristupu naspram rada u ostalim vrstama razvoda braka (Hoppe, 1993., prema Bricklin i Elliott, 2000.).

Ono što je važno za naglasiti je kako u radu s visoko konfliktnim osoba i njihovom razvodu, nismo u mogućnosti oslanjati se na šablonske i ustaljene postupke i metode rada jer one često nemaju kapacitete prepoznavanja potencijalnih problema i kompleksnosti koje nose takve situacije (Hoppe, 1993., prema Bricklin i Elliott, 2000.).

Bricklin i Elliott (2000.) navode kako su neophodnost sudski izrečene mjere prema roditeljima kada za to postoji potreba, provedba posjeta/kontrole nasumično i bez najave onda kada se želi provoditi, uključenost multidisciplinarnih postupanja, uviđanje roditelja kako je plan praćenja ključan i važan za oba roditelja te tehnike koje na nenametljiv način omogućuju dobivanje informacija od djece, jesu obilježja od krucijalne važnosti za postizanje uspješnog plana praćenja tijekom razdoblja visoko konfliktnih razvoda i skrbništva nad djecom.

7.1.1. Rad s roditeljima

Plan rada s roditeljima koji se nalaze u visokom konfliktu, potrebno je dobro razraditi i podijeliti u etape. Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.) etape su podijelili u nekoliko razina. Prva etapa odnosi se na ostvarivanje suradljivosti. Početna faza za visoko konfliktnu roditelje i stručnjaka koji s njima radi, može biti vrlo stresna, ali je ključ stručnjakovog rada otkrivanje zajedničkog interesa bivših supružnika, a kako Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.) ističu, da bez obzira na stupanj konfliktnosti među roditeljima oni i dalje gaje ljubav za njihovo zajedničko dijete, samo što su načini na koji roditelji to iskazuju nerijetko krivi. Nakon uvodne faze, slijedi ono što Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.) nazivaju psihoedukacijom, te s roditeljima obrađuju i educiraju o podacima s kojima nisu upoznati. Neke od tema koje isti autori navode važnim za

razmatranje jesu: koje su posljedice visokog konflikta na dijete, koji su rizici za dijete u odrasloj dobi i protekom vremena, upozoravanje o rizicima koji postoje utjecajem emocionalnog zlostavljanja i što sve čini emocionalno zlostavljanje te upozoravanje i informiranje roditelja o načinu na koji odijeliti roditeljsku od partnerske uloge, također tijekom razgovora s roditeljima o istaknutim tematskim područjima, važno je da se stručnjak koristi konkretnim primjerima iz svakodnevnog života, a ne općenitim i apstraktnim, kako bi se kod roditelja razvijala empatija i briga (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Naredna se etapa odnosi na komunikaciju, te se stručnjaci nalaze u poziciji prosudbe ima li smisla daljnja komunikacija roditelja i u kojoj su mjeri voljni surađivati i iskazati fleksibilnost (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Posljednja faza definira osnaživanje za buduće rizike i iskušenja te procjenjivanje budućih postupanja. Tijekom rada s visokokonfliktnim roditeljima, stručnjak se može koristiti popisom ponašanja i roditeljskih postupanja, koja su se promijenila, koja se mijenjaju, na kojima treba kontinuirano raditi te fokusirati se na pozitivne promjene ali i na kapacitet i potencijal kojeg roditelji imaju (Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Rad s roditeljima koji se nalaze u visokom konfliktu, izrazito je izazovan. U prethodnim poglavljima „zagrebali“ smo po površni obrazaca ponašanja i postupanja takvih roditelja jednih prema drugima, ali i prema djeci. Takva su ponašanja i ophođenja iznimno vješta i prikriivena stoga je vrlo važno da su stručnjaci u ovom području dio konstantnih edukacija, usavršavanja i razvijanja raznih vještina, znanja, procjenjivanja, analiza te međusektorske suradnje (Bilić, Buljan-Flander i Hrpka, 2012.).

7.1.2. Rad s djecom

Profesionalci i drugi stručnjaci koji rade s djecom koja proživljavaju visoko konfliktan razvod svojih roditelja, dužni su pažljivo analizirati dječje strahove i probleme bez nagađanja što je uzrok dječjih zabrinjavajućih stanja (Fidler i sur., 2013., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Pritom, kako naglašavaju autori, stručnjaci moraju raspolagati visokom razinom razumijevanja i empatije kada utvrđuju dječje emocije kako ne bi došlo do daljnjeg otuđivanja djece (Fidler i sur., 2013., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.).

Kada govorimo o otuđenoj djeci, rad s njima zahtjeva više različitih intervencija na različite načine. Moore, Ordway i Francis (2013.) navode kako je za takvu djecu potrebna terapija samog djeteta s terapeutom, u kojoj bi se radilo na negativnim osjećajima kojima je dijete preplavljeno, na adaptaciji na novonastale životne okolnosti te na usmjeravanje na podršku. Od podjednake je važnosti također i usmjeravanje prema odnosu otuđeno dijete i roditelj kako bi se radilo na njihovom odnosu i ponovnom uspostavljanju privrženosti djeteta (Margolin i Lund, 1993., Ellis

i Boyan, 2010., svi prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Osim navedenih intervencija, neophodan je i individualan rad roditelja s terapeutom s fokusom na prorađivanje osjećaja i teškoća vezanih uz razvod braka (Darnall, 1998., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.).

S obzirom da su istraživanja ukazala na podatak kako je dječja dobrobit ugrožena razvodom braka i prije nego li se on dogodi, ali i nakon razvoda, Sun i Li (2001.) zaključuju kako je potrebno omogućiti djeci stručnu pomoć i savjetovanje prije ali i nakon razvoda braka roditelja, kako bi se reduciralo štetne posljedice koje razvod može izazvati kod djece.

Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.) navode kako je rad s djecom koja su bila/jesu upletena u visokokonfliktni razvod svojih roditelja, vrlo složen i zahtjevan te kako je važno procijeniti kada je rad s djetetom smislen, koristan i u najboljem interesu djeteta ali pod kojim je okolnostima takav rad čak štetan i destruktivan po dijete. Jedan od prvih postupaka koje je potrebno učini je utvrditi potrebe djeteta, a one pretežno jesu emocionalna potpora, smanjenje osjećaja krivice i stida, normaliziranje emocija ali i pospješiti prilagodbu djece na novonastale okolnosti Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.). Važno je djeci dati pri samom početku pružiti osjećaj zaštićenosti i ugodnosti u prostoru, odrediti prioritete i svrhu rada te izgradnja odnosa povjerenja Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.). Djeca su spletom okolnosti koje su ih zatekle u životu vrlo vjerojatno zbunjena, uplašena i povrijeđena, stoga je vrlo važno da stručnjak upotrebljava kreativne metode i projekтивne tehnike kako bi od djeteta mogli dobiti iskrena i autentična saznanja Buljan-Flander i Roje-Đapić (2020.).

8. Zaključak

Visokokonfliktni razvod braka, jedan je od 3 postojeće vrste u koje se partneri mogu klasificirati prilikom razvoda braka (Weeks i Treat, 2001., prema Anderson i sur., 2011.). Opće je poznato kako je ova vrsta razvoda najzahtjevnija i najdestruktivnija po dijete, ali i za stručnjake koji su involvirani u takvo raskidanje bračne zajednice (Van Eldik i sur., 2020., prema Lange i sur., 2021.). Premda je ovo područje već dugu niz godina prepoznato kao važno i dalje ne postoji usvojena jedinstvena definicija istog. Proučavanjem literature i građe, konstatirano je nekoliko činjenica čija je osnovanost neupitna. Visokokonfliktni razvod braka odlikuje visoka i kontinuirana razina sukoba među roditeljima, hostilno ponašanje i međusobno nepovjerenje (Anderson i sur., 2010., prema van der Wal, Finkenauer i Visser, 2018.). Bivši supružnici zauzimaju dvije suprotstavljane i potpuno različite pozicije s fokusom na nadmetanje u roditeljskoj ulozi. Osim što život vide na potpuno drugačije načine i što ne mogu naći zajednički jezik, njihove su interakcije često obilježene različitim oblicima nasilja koje ponekad mogu uključivati i samu djecu.

Uzimajući u obzir kako je dječja dobrobit multidimenzionalan konstrukt, proučavana je povezanost dječje dobrobiti kao takve i visokokonfliktnih razvoda brakova roditelja, te mnogobojna istraživanja dolaze do navoda kako postoji povezanost dječje dobrobiti i visokokonfliktnog razvoda braka roditelja. Istraživanja su pokazala kako su takva djeca češće u mogućnosti razvijati probleme u ponašanju, probleme psihosocijalnog razvoja, teškoće socioemocionalnog razvoja, teškoće mentalnog zdravlja, osim navedenog, odlikuje ih niža razina samopoštovanja, depresivnost i suicidalne misli, teže ostvaruju i održavaju odnose s vršnjacima te ih prati viša razina rizika od razvoja PTSP-a naspram djece čiji razvod roditelja nije imao obilježja visokih konflikta ((Kelly, 2000., Sandler i sur., 2008., Saini, 2012.; svi prema Barnwell i Stone, 2016.).

Često se u srži visokokonfliktnih ponašanja bivših partnera kriju različite formule nastale interakcijama okolinskih, genetskih, obiteljskih i raznih drugih faktora koje su pronašle svoj put do upravljanja pojedincem. Potrebno je prilikom rada istražiti pojedinčevu povijest i usmjeriti se na sve ono što ga je oblikovalo kroz život. Rad s roditeljima i djecom koja su doživjela iskustvo visokokonfliktnog razvoda braka zahtjeva mnoge intervencije multidisciplinarnog tima (Fidler i sur., 2013., prema Moore, Ordway i Francis, 2013.). Rad s takvim obiteljima ne temelji se na uobičajenim i tipičnim metodama i vještinama koje se provode s korisnicima, već zahtjeva visoke razine educiranosti, upotrebu vještina i znanja koje

će stručnjaku omogućiti prepoznavanje različitih oblika ponašanja, svjesnih i nesvjesnih postupanja, razlučivanja istine od neistina ali i kompetentnost da kroz cijeli proces vodi i pruža razumijevanje svim osobama koje su involvirane u takav proces. Prilikom rada s djecom, važno je voditi računa o objektivnoj dobrobiti djeteta, ispunjavanjem raznih obrazaca ali obavljanjem raznih multidisciplinarnih analiza, te usmjeravanjem na subjektivnu dobrobit djeteta kako bi proučavanjem dječjeg svijeta, dobili uvid u iskrene i autentične misli i probleme s kojima se dijete suočava tijekom iznimno stresnih životnih okolnosti Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.). Misao vodilja kroz cijeli proces vođenja i rada s roditeljima i djecom, mora biti postizanje i očuvanje najboljeg interesa djeteta Buljan-Flander i Roje-Đapić, 2020.).

9. Literatura

1. Ajduković, M., Rajhvajn Bulat, L., Sušac, N. i Vejmelka, L. (2020). Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
2. Allison, P. D. i Furstenberg, F. F. (1989). How marital dissolution affects children: variations by age and sex. *Developmental psychology*, 25(4), 540-549.
3. Amato, P. R., i Keith, B. (1991). Parental divorce and adult well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 53(1), 43-58.
4. Amato, P.R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of marriage and family*, 62(4), 1269-1287.
5. Anderson, S. R., Anderson, S. A., Palmer, K. L., Mutchler, M. S., & Baker, L. K. (2010). Defining high conflict. *The American Journal of Family Therapy*, 39(1), 11-27.
6. Aračić, P. (2016). *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji: uzroci i posljedice: kako dalje?*. Đakovačko-osječka nadbiskupija, Nadbiskupski ordinarijat.
7. Barnwell, B.J. i Stone, M.H. (2016). Treating high conflict divorce. *Universal Journal of Psychology*, 4(2), 109-115.
8. Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I., & Korbin, J. E. (2014). Multifaceted concept of child well-being. *Handbook of child well-being*, 1, 1-27.
9. Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
10. Brajša-Žganec, A., Lopžić, J. i Penezić, Z. (2014). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo.
11. Bricklin, B. i Elliot, G. (2000). Qualifications of the Techniques to Be Used by Judges, Attorneys, and Mental Health Professionals Who Deal the Children in High Conflict Divorce Cases. *University of Arkansas at Little Rock Law Review*, 22(3), 501-528.
12. Boyan, S. i Termini, A. M. (2004). *The psychotherapist as parent coordinator in high-conflict divorce: Strategies and techniques*. Routledge.
13. Buljan Flander, G. i Roje Đapić, M. (2020). *Dijete u središtu (sukoba)*. Sveta Nedelja: Geromar doo.
14. Buljan Flander, G., Jelić Tuščić, S. i Matešković, D. (2014). Visokokonfliktni razvodi: djeca u središtu sukoba. *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*, 375-394.
15. Cabılar, B. i Yılmaz, A. (2022). Divorce and post-divorce adjustment: Definitions, models and assessment of adjustment. *Psikiyatriye Guncel Yaklasimlar*, 14(1), 1-11.
16. Chandy, L., Marlin, A. i Teixeira, C. (2021). *Understanding child subjective well-being: A call for more data, research and policymaking targeting children*. Posjećeno 1.7.2023. na mrežnoj stranici UNICEF-a: <https://www.unicef.org/globalinsight/reports/understanding-child-subjective-well-being>

17. Johnston, J. R., Roseby, V. i Kuehnle, K. (2009). *In the name of the child: A developmental approach to understanding and helping children of conflicted and violent divorce*. New York: Springer Publishing Company.
18. Johnston, J. R. (1994). High-conflict divorce. *The future of children*, 4(1), 165-182.
19. Lange, A. M., Visser, M. M., Scholte, R. H. i Finkenauer, C. (2021). Parental conflicts and posttraumatic stress of children in high-conflict divorce families. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 15(3), 615-625.
20. Majnarić, I. (2022). Obilježja visokokonfliktnih razvoda roditelja s maloljetnom djecom. *Ljetopis socijalnog rada*, 1(29), 99-123.
21. Mooney, A., Oliver, C. i Smith, M. (2009). Impact of family breakdown on children's well-being. Evidence review. Thomas Coram Research Unit Institute of Education, University of London.
22. Moore, R. O., Ordway, A. i Francis, J. (2013). The tug of war child: Counseling children involved in high conflict divorces. *Ideas and research you can use: VISTAS Summer 2013*.
23. Morrison, D. R., i Coiro, M. J. (1999). Parental conflict and marital disruption: Do children benefit when high-conflict marriages are dissolved?. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 626-637.
24. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/2015, 98/2019.
25. Pollard, E. L. i Lee, P. D. (2003). Child well-being: A systematic review of the literature. *Social indicators research*, 61(1), 59-78.
26. Statham, J. i Chase, E. (2010). Childhood wellbeing: A brief overview. *Loughborough: Childhood Wellbeing Research Centre*.
27. Sudland, C. i Neumann, C. B. (2021). Should we take their children? Caseworkers' negotiations of 'good enough' care for children living with high-conflict parents. *European Journal of Social Work*, 24(4), 683-695.
28. Sun, Y., & Li, Y. (2002). Children's well-being during parents' marital disruption process: A pooled time-series analysis. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 472-488.
29. van der Wal, R. C., Finkenauer, C. i Visser, M. M. (2019). Reconciling mixed findings on children's adjustment following high-conflict divorce. *Journal of child and family studies*, 28(2), 468-478.